

Čižmíková, Danuša

Záver

In: Čižmíková, Danuša. *Hľadanie identít v modernej libanonskej ženskej próze*.
Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2022, pp. 108-111

ISBN 978-80-280-0084-4; ISBN 978-80-280-0085-1 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/145250>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

5 ZÁVER

Príbehy zďaleka nevykresľujú všetko, čo sa v Libanone udialo. Samy osebe nie sú totožné s vojnou, nie sú tým, čo ju zastavilo, nie sú jej príčinou, ani politickými prúdmi v nej...

*Dôležitým aspektom sa v nich stáva niečo celkom iné. Niečo, čo síce mnohí považujú za nepodstatné, pre mňa je však toto „niečo“ široké, dychberúce, všadeprítomné. Toto som sa snažila nájsť, odhaliť a postaviť do samého stredu svojej tvorby. Touto „malou veľkou“ vecou je ľudskosť, hovorí Daisy al-Amīr v predslove k svojej zbierke poviedok *Fī duwwāmāt al-ḥubb wa al-karāhīja* [Vo víre lásky a nenávisti].¹*

Aj týmito slovami by bolo možné zhrnúť pohľad žien na libanonskú občiansku vojnu a úlohu ženy v nej. Hoci sa uvedený pohľad môže javiť ako citeľne zovšeobecňujúci, odкрýva tiež perspektívu, ktorá je pre charakteristiku ženskej tvorby v predmetnom období výsostne špecifická. Ak si na tomto mieste čitateľ kladie otázku, ako môže byť niečo „zovšeobecňujúce“ zároveň „výsostne špecifické“, začína sa približovať k porozumeniu a následnému rozuzleniu fenoménu, ktorý sa v literárnovednom myslení označuje nie príliš jasne vymedzeným pojmom „ženská literatúra“. Literatúra písaná ženami sa totiž vyznačuje rozrušovaním dichotomického obrazu sveta ukotveného v patriarchálnom jazyku, ako aj v samotnom spôsobe jeho poznávania. Tematicky i umelecky najpôsobivejšie diela sa pritom tento zjednodušujúci, esencialistický pohľad na svet nesnažili len „rozpohybovať“ a spochybniť, ale aj prekračovať.

Táto publikácia sa zaoberala tvorbou libanonských žien-spisovateľiek, ktorých diela sú inšpirované ich priamou skúsenosťou so životom počas vojny. Ťažiskové kapitoly približujú tvorbu dvoch, z môjho pohľadu najvýznamnejších, predstaviteľiek libanonského vojnového románu: Ḥanān aš-Šajch a ‘Alawīje Šubuḥ, pričom

1 AL-AMĪR, DAISY. *Fī duwwāmāt al-ḥubb wa al-karāhīja*. Bajrūt: Dār al-‘Awda, 1979.

jedným z hlavných kritérií výberu diel bol historický aspekt ich vzniku a následného vydania. *Zahrin príbeh* autorky Ḥanān aš-Šajch bol vydaný v Bejrúte v roku 1980. Rovnaké miesto vydania sa vyníma aj v tiráži *Marjam príbehov* z pera ‘Alawije Šubuḥ. Dielo však vyšlo v roku 2002. Vďaka časovému odstupu medzi vydaním oboch románov sme tak mohli sledovať, či –, a ak áno, ako – sa zmenilo vyobrazenie vojny a ženskej skúsenosti v románe vznikajúcom počas občianskej vojny (*Zahrin príbeh*) v porovnaní s ich neskorším zobrazením v diele *Marjam príbehov*, ktoré vzniklo po ukončení pätnásť rokov trvajúceho konfliktu a ktoré ponúka pohľad na udalosti vojnového obdobia z perspektívy časového odstupu približne dvadsiatich rokov².

Ukázalo sa, že obe spisovateľky skúmajú tému občianskej vojny v rôznych, častokrát prekvapivých reláciách. Vo svojich dielach rozoberajú napríklad vzťah vojny a sexuality, vojnu ako výraz frustrácií, vidia súvislosť medzi vojnou a útlakom žien, kedy je vojna len ďalšou oblasťou mužskej dominancie, ventilom ich agresie a pod. Príčiny nehľadajú v rovine politickej, ale už na úrovni najelementárnejších medzifudských vzťahov. Politickú rovnu sa pritom nesnažia ignorovať, ani popierať, skôr poukazujú na skutočnosť, že základné problémy libanonskej spoločnosti majú oveľa hlbšie korene. Vo svojich dielach neraz zrkadlia svojrázny charakter tejto spoločnosti a rozkrývajú väzby rodinné, komunitné a konfesijné, ktoré sa nevyhnutne premietajú aj do roviny politickej.

Autorky sa sústreďujú na postavenie žien v patriarchálnej spoločnosti, pričom ich spracovanie tohto problému naznačuje istú súvislosť medzi dvoma zdanlivo nesúvisiacimi javmi; medzi postavením ženy a vojnou. Na základe ich diel tak možno usudzovať, že obidva javy sú výrazom tých istých tendencií, prejavujúcich sa v patriarchálnych spoločnostiach, kde túžba mužov vlastniť, ženu i vlasť, vedú k ničeniu toho, čo milujú a na čom im záleží. Diela písané ženami vyobrazujú vojnu vo všetkých vyššie spomenutých reláciách, no zvyrazňujú hlavne jeden aspekt vojny, ktorý je síce jej logickým, no predsa len neočakávaným „vedľajším produktom“ – vojna sa totiž pre ženy stáva oslobodzujúcim činiteľom.

Ohnisko interpretačnej analýzy v oboch dielach predstavoval fenomén moci v procese konštruovania identít hlavných protagonistiek. Zatiaľ čo pre *Zahrin príbeh* bola príznačná koncepcia subjektívacie, ktorá chápe proces utvárania subjektu ako proces podriaďovania sa moci, v diele *Marjam príbehov* som úlohu moci skúmala z pohľadu ženského rozprávania, ktoré je tradičným nástrojom rozrušovania dominantného [patriarchálneho] diskurzu, voči ktorému sa vyhraňuje svojou značne subverzívnou povahou. Vďaka románu *Marjam príbehov* bolo tiež možné usúvzťažiť proces konštruovania [ženských] identít s procesom rozprávania i s procesom

2 Od vydania *Zahrin príbehov*. Časový odstup románu od ukončenia vojnového konfliktu predstavuje sedem rokov.

tvorby a poukázať tak na niektoré vybrané aspekty prelínania tvorby „životného príbehu“ (identity) s tvorbou umeleckého, v tomto prípade literárneho diela.

V tejto práci som niekoľkokrát poukázala na ústredné postavenie vzťahovosti v procese sebautvárania, v priebehu ktorého sa ženy stávajú samy sebou. Ich postavenie v spoločnosti je preto jednou zo základných štruktúrnych podmienok sebautvárania, pretože „Ja“ sa utvára cez vzťahy k druhým, a cez tie sa vzťahuje opäť k sebe.

Časová, ale aj priestorová situovanosť predmetných románov zachytáva vývoj vyobrazovania ženskej skúsenosti v jeho kontinuálnom, miestami až panoramatickom priemete. Začiatok *Zahrinho príbehu* je situovaný do obdobia bezprostredne pred vypuknutím vojny, zatiaľ čo jeho druhá časť už vyobrazuje Bejrút zachvátený vojnou. Časovo ešte vzdialenejšie vyobrazenie predvojnového obdobia sa čitateľovi ponúka v *Marjam príbehu*, kde sa v šiestej kapitole (rozsahovo zodpovedajúcej kratšiemu románu) preniesieme do dedinského prostredia 50. a 60. rokov, v ktorom sa odvíjali osudy protagonistov Marjaminho rozprávania. V retrospektíve Marjaminho rozprávania sa však zároveň stretávame s vyobrazením vojnového obdobia, v iných častiach románu Marjam naopak približuje osudy hlavných protagonistiek bezprostredne po ukončení vojny.³ Predvojnové, vojnové i povojnové obdobie tak navzájom vstupujú do dialógu, prostredníctvom ktorého vystupujú charakteristiky jednotlivých období ešte zreteľnejšie. Princíp kontrastu zosobňujú aj dva dominantné chronotopy románu *Marjam príbehu*, kde sa kontrapunkt dedinského a mestského prostredia spolupodieľa na zvýrazňovaní ich rozdielnych charakteristík. S dvoma odlišnými chronotopmi sa stretávame aj v *Zahrinom príbehu* (Afrika a Bejrút), tu sa však očakávaný kontrast, naopak, stiera, pretože patriarchálne štruktúry, z ktorých sa Zahra v Bejrúte márne snažila vymaniť, sa do Afriky preniesli v neporušenej podobe. Jej život sa v Afrike ničím neodlišoval od života, ktorý by sa v Bejrúte odvíjal v zásade v rovnakých koľajách, v zajatí patriarchálneho diktátu.

Ženské protagonistky oboch príbehov, ako aj hlavné hrdinky skúmaných románov, Zahra a Marjam, reprezentujú ženy, ktoré sú z rôznych uhlov pohľadu spoločnosťou marginalizované. Pokiaľ odvrátíme pozornosť od vlastného rodového aspektu ako podkladu pre marginalizáciu ich životnej skúsenosti, zisťujeme, že protagonisti oboch pohlaví v predmetných románoch pochádzajú predovšetkým z nižšej strednej, ale tiež z chudobnej vrstvy obyvateľstva. Podľa al-Mašriho⁴ práve tieto vrstvy predstavujú najzraniteľnejšiu skupinu v rozvinutom systéme klientsko-patrónskych vzťahov, podieľajúcich sa na socio-ekonomickej nerovnosti libanonskej spoločnosti, kde sa moc sústredila v rukách minimálneho počtu

3 Časovú situovanosť jednotlivých príbehov naznačujem latinskými pojmami v názvoch kapitol tejto práce (antebellum, bellum, postbellum).

4 AL-MAŠRĪ, KHALED M. *Telling Stories of Pain*. s. 244.

jednotlivcov. Z uvedeného dôvodu ich al-Mašrī vníma ako obeť, a to aj v prípade, ak sa sami podieľajú na zachovávaní systémov patriarchálneho útlaku, keďže sami nedisponujú takmer žiadnou mocou, ktorá by im umožnila im vzdorovať.

V tomto bode sa s al-Mašrīm stotožňujem. Správnosť jeho interpretácie nakoniec potvrdzujú aj povojnové osudy románových protagonistiek. *Zahrin príbeh* sa končí smrťou hlavnej protagonistky, a príbehy jednotlivých hrdiniek Marjaminho rozprávania, ako aj Marjam samotnej, sa končia návratom k „inštitúciám útlaku“⁵, z ktorých sa počas vojny zúfalo snažili vymaniť. Proces spoločenskej transformácie tak ostáva v rukách spoločenských a intelektuálnych elít, medzi ktorými významné miesto zaujíma práve hlas ženských spisovateliek, ktoré sa „z vyhranených pozícií čierneho-bieleho videnia pokúšali namiešať všetky odtiene šedej. Šedú totiž tieto ženy postavili do centra svojej pozornosti, keď opisovali jednotvárnú každodennú skúsenosť nevýrazných vrstiev obyvateľstva, ktorým sú vzdialené extrémne pozície hrdinov, či darebákov. Opisovali jednotlivcov, ktorí, hoci ‚šedí‘ a ‚priemerní‘, sú dennodenne vystavovaní pôsobeniu najrôznejších poryvov, rozkolov, rozporov – jednoducho extrémov.“⁶

V predkladanej monografii som sa sústredila na otázky [osobnej] identity a jej utvárania, na ktoré som nazerala prevažne z rodového (resp. mocenského) aspektu. V závere sa mi preto žiada pristať sa pri otázke kolektívnej (národnej) identity, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou utvárania individuálnych identít. Zatiaľ čo obidve skúmané diela nesú posolstvo rovnosti, v *Marjam príbehov* sa na konštruovaní kolektívnej identity významným spôsobom podieľa práve rôznorodosť. Zaujímavou črtou povojnových románov ohliadajúcich sa za obdobím občianskej vojny je znovuobjavenie pestrosti, mnohorakosti a rôznorodosti jednotlivých zložiek libanonskej spoločnosti, ako aj dôraz na vyobrazenie dediny ako nositeľa autenticity, tradícií a hodnôt, ktoré sú kolískou kultúrneho a národného povedomia, spočívajúceho na spolupráci, spolunáležitosti, spolupatričnosti a každodennom spolunažívaní.

Cesta libanonskej spoločnosti k definícii toho, čo znamená byť Libanončanom či Libanončankou, nie je ešte ani zďaleka završená. Táto práca odzrkadľuje jej jednotlivé „zastavenia“. Verím však, že cesta osamelého volania *Zahrin príbehov* k mnohohlasu zaznievajúcejmu v *Marjam príbehov* dáva tušiť, že ženský hlas už v libanonskom príbehu nikdy nezmlkne.

5 V románe tieto „inštitúcie útlaku“ reprezentuje manželstvo. Hlavné protagonistky románu ho uzatvárajú s mužmi, ktorí sú násilníci, majetníci a žiarliví, a ktorých navyše pravdepodobne vôbec nemilujú. Inšpiráciou k použitému výrazu bol osobný rozhovor s belgickým spisovateľom marockého pôvodu ‘Abd al-Qādirom Bin ‘Alim (Abdelkadir Benali) na knižnom veľtrhu a literárnom festivale „Svět knihy 2012“ v Prahe. Pre Bin ‘Aliho bola základnou „inštitúciou útlaku“ rodina.

6 ČIZMÍKOVÁ, DANUŠA. Ḥanān aš-Šajch a tvorba žien v kontexte libanonskej občianskej vojny. s. 26.